

TEISMŲ PRAKTIKOS AKTUALIJOS BAUDŽIAMOSIOSE BYLOSE DĖL JURIDINIŲ ASMENŲ PADARYTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ

Jolanta Zajančkauskienė

Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4639
Elektroninis paštas zajan@mruni.eu

Pateikta spausdinti 2013 m. gruodžio 20 d., parengta spausdinti 2014 m. sausio 16 d.

doi:10.13165/JUR-13-20-4-14

Įvadas

2009 m. birželio 8 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau ir Konstitucinis Teismas) priėmė nutarimą „Dėl Baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 ir 5 dalių ir 43 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“¹. Šiuo nutarimu buvo pripažinta, kad juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės taikymo pagrindai ir sąlygos, įtvirtintos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau ir Baudžiamasis kodeksas, BK)², neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Nors minėtas Konstitucinio Teismo nutarimas ir atsakė į daugelį klausimų dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės, tačiau Lietuvos teismų praktika nuolat iškelia vis

- 1 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 69-2798.
- 2 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741 (aktuali redakcija).

naujų probleminių aspektų, susijusių tiek su juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymo pagrindais ir sąlygomis, tiek su ikiteisminiu tyrimu bei baudžiamųjų bylų nagrinėjimu dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų.

Šiame darbe pateikiami kai kurie teismų praktikos pavyzdžiai³, kurie yra svarbūs sprendžiant juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimus. Ypatingas dėmesys yra skiriamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 10 d. nutarčiai baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2. Šioje nutartyje yra analizuojama Baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 2 dalies turinys bei itin praktikoje problemiški juridinio asmens kaltės nustatymas. Be to, darbe nurodomi teismų praktikos pavyzdžiai, iliustruojantys procesinius baudžiamųjų bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų ypatumus, kurie yra reguliuojami Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse⁴ (toliau ir Baudžiamojo proceso kodeksas, BPK). Šiame kontekste skiriama traukiamo baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovavimas bei laikinų procesinių prievartos priemonių taikymas.

1. Juridinio asmens apibrėžtis pagal BK 20 straipsnį

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas⁵ aiškindamas sąvokas, svarbias BK 20 straipsnio prasme, pabrėžė, kad jos turi būti aiškinamos ne tik sistemiškai tarpusavyje, bet ir kartu su kituose įstatymuose įtvirtintomis nuostatomis, reguliuojančiomis juridinio asmens valdymo organų sudarymą, teisių ir pareigų įgyvendinimą ir kt. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse⁶ (toliau ir CK) yra įtvirtintas juridinio asmens sąvokos apibrėžimas, juridinių asmenų skirstymas į viešuosius juridinius asmenis ir privačius juridinius asmenis ir kt. Be to, CK 2.95 straipsnyje yra nurodoma, kad juridiniai asmenys pasibaigia likvidavimo arba reorganizavimo būdu, o kodekso 2.104 straipsnyje nustatyta juridinio asmens teisinės formos keitimo procedūra – juridinių asmenų pertvarkymas. Pertvarkymas nėra juridinio asmens reorganizavimas, nes juridinis asmuo nepasibaigia, o tik keičia teisinę formą.

Antai „<...> trunkamasis juridinio asmens padarytas nusikaltimas teisėsaugos institucijų nutrauktas 2007 m. balandžio 17 d. tuo metu, kai neteisėta ūkine ir komercine veikla vertėsi ne UAB „I.“, o A. Č. individuali įmonė „I.“. Ši įmonė turėjo juridinio asmens statusą, kaip apibrėžta CK 2.33 straipsnyje. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad ši įmonė, remiantis CK 2.95 straipsniu, nepasibaigusi, t. y. nebuvo reorganizuota ar likviduota. Taip pat teismas nuosprendyje nurodė, kad 2008 m. kovo

3 Kai kurie teismų praktikos pavyzdžiai jau buvo publikuoti autorės darbe Ažubalytė, R.; Jurgaitis, R.; Zajančauskienė, J. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 185–216.

4 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37 (aktuali redakcija).

5 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *supra* note 1.

6 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262 (aktuali redakcija).

14 d. A. Č. individuali įmonė „I.“ buvo pertvarkyta į UAB „I.“ ir atkreipė dėmesį, kad CK 2.104 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog pertvarkymas – tai juridinio asmens teisinės formos pakeitimas, kai naujos teisinės formos juridinis asmuo perima visas pertvarkytojo juridinio asmens teises ir pareigas.

Tokios konstatuotos bylos aplinkybės rodo, kad pasikeitė individualios įmonės „I.“ juridinio asmens teisinė forma, tačiau toks teisinės formos pakeitimas nėra juridinio asmens pabaiga (kasacinė nutartis Nr. 2K-355/2010).

<...> Taigi apeliacinės instancijos išvada, kad UAB „I.“ nėra BK nusikaltimo subjektas ir nenustatyta šio juridinio asmens kaltė, prieštarauja faktinėms aplinkybėms.⁴⁷

2. Juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlygos (BK 20 straipsnio 2 dalis)

Baudžiamoji atsakomybė pagal Baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 2 dalį juridiniam asmeniui gali kilti tuomet, kai jo naudai ar interesais nusikalstamą veiką padaro *fizinis asmuo, kuris eina vadovujančias pareigas tame juridiniame asmenyje ir turi teisę arba atstovauti juridiniam asmeniui, arba priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba kontroliuoti juridinio asmens veiklą (išskirta aut.)*.

Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas juridinį asmenį UAB „S.“ pagrįstai pripažino kaltu pagal Baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 2 dalį ir 300 straipsnio 1 dalį. Byloje buvo nustatyta, kad nusikalstamą veiką – žinomai suklastoto tikro dokumento panaudojimą – padarė D. L., kuris veikos metu buvo UAB „S.“ direktorius (vadovujančios pareigos), pagal šios bendrovės įstatus turintis teisę juridinio asmens vardu priimti sprendimus bei kontroliuoti juridinio asmens veiklą. Buvo nustatyti D. L. kaip fizinio asmens specifiniai požymiai, kurie yra viena iš privalomų sąlygų norint patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn. D. L. vadovujančios pareigos suteikė galimybę teikti kitiems juridinio asmens darbuotojams privalomus nurodymus bei formuoti juridinio asmens ar jo struktūrinės dalies veiklos kryptis⁸.

Kitoje baudžiamojoje byloje pagrįstai buvo nustatyta, jog nusikalstamas veikas padarė UAB „X“ direktorius M. M., kuris tuo metu ėjo vadovujančias pareigas juridiniame asmenyje ir turėjo teisę atstovauti juridiniam asmeniui, priimti sprendimus juridinio asmens vardu ir kontroliuoti juridinio asmens veiklą. Tokiu būdu buvo nustatyta, kad M. M. yra fizinis asmuo, įvardytas BK 20 straipsnio 2 dalyje ir turintis atitinkamą teisinį statusą⁹.

7 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-581/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-355/2010.

8 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-269/2010.

9 Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2011 m. vasario 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-175-865/2011.

Kita juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlyga yra *nusikalstamos veikos padarymas individualiai ar juridinio asmens vardu ir juridinio asmens naudai arba jo interesais* (BK 20 straipsnio 2 dalis) (išskirta aut.). Nauda paprastai yra aiškinama kaip turtinės naudos gavimas, o interesų užtikrinimas – kaip reiškiantis kitų (nebūtinai turtinių) juridinio asmens siekių įgyvendinimą. „Intereso“ sąvoka platesnė nei „naudos“ sąvoka ir gali apimti pastarąją¹⁰. „Konstatuojant šią juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygą turi būti nustatyta, kad iš nusikalstamos fizinio asmens veikos juridinis asmuo turi (turės) naudos ir tą naudą pripažįsta (pvz., neteisėtu būdu išgryninti pinigai, naudojami įmonės interesams užtikrinti) arba kai juridinis asmuo suinteresuotas tokia veika ir jos sukuriama padariniais (pvz., juridinio asmens panaudojimas darant nusikalstamą veiką buvo realiai naudingas: įmonės ūkinės veiklos perspektyvai ir jos konkurencingumui; įmonės įvaizdžiui; ar suteikė įmonei kokių nors pranašumų prieš kitas įmones konkuruojant viešųjų pirkimų konkursuose).“¹¹ Juridinio asmens nauda ar interesas yra alternatyvios jo atsakomybės sąlygos, iš kurių bent vieną būtina nustatyti. Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, kai kaltininkas – fizinis asmuo, kurio įgaliojimai nustatyti BK 20 straipsnio 2 dalyje, savo nusikalstama veika yra gavęs turtinę naudą, pavyzdžiui, pasisavinęs juridinio asmens pinigus, būtina tirti, kur buvo naudojami fizinio asmens pasisavinti pinigai: asmeniniams poreikiams ar bendrovės naudai ar interesais¹².

Antai baudžiamojoje byloje¹³ teismai pagrįstai nustatė, kad dėl kaltininko – fizinio asmens – neteisėtos veikos juridinis asmuo gavo tiesioginės materialinės naudos. Tokia išvada buvo pagrįsta nuteistųjų parodymais apie gautų piniginių lėšų panaudojimą. Šie asmenys paaiškino, kad, bendrovei pritrūkus apyvartinių lėšų, buvo nuspręsta grynų pinigų gauti išrašant netikras sąskaitas faktūras už iš tikrųjų nesuteiktas kitos įmonės paslaugas, o šiai sumokėtus pinigus vėliau susigrąžinti. Tokiu būdu veikiant atgavus kitai bendrovei sumokėtus pinigus ir gavus papildomą pinigų sumą už nesumokėtą valstybei PVM, šie pinigai buvo panaudoti kaltinamosios bendrovės (UAB „T“) veiklos reikmėms: iš konkurentų perpus pigiau perkamos medžiagos bei įrankiai, kurie buvo naudojami kasdieninėje įmonės veikloje, keliskart pigiau išnuomoti keltuvai, atliekami darbai, kurių nebuvo galima pagrįsti sąskaitomis, sumokėta bendrovės darbininkams už atliktus darbus, neįforminant to dokumentuose, ir pan. Aplinkybė, kad sprendimą neteisėtu būdu išgrynintus pinigus panaudoti minėtomis kryptimis kaltinamas įmonės vadovas priėmė individualiai, nepaneigė fakto, kad lėšos buvo panaudotos įmonės naudai. Kaltinamasis įmonės vadovas V. R. teisme patvirtino, kad jis veikė bendrovės in-

10 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012.

11 *Ibid.*

12 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-582/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-575/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-479/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-269/2010.

13 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-345/2011.

teresa, siekdamas jai gerovės. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ūkinės finansinės veiklos tyrimo Vilniaus apskrities skyriaus specialisto išvada dėl UAB „T.“ ūkinės finansinės veiklos tyrimo, kuria rėmėsi teismai, buvo nustatyta, kad į UAB „T.“ buhalterinę apskaitą įtrauktos suklastotos sąskaitos faktūros buvo panaudotos paruošiant PVM deklaraciją ir dėl to 10 800 Lt buvo sumažinta UAB „T.“ privaloma mokėti PVM mokesčio suma už 2006 metus¹⁴. Mokesčių mokėjimo išvengimas arba jų sumažinimas pripažintinas materialine nauda. Kita vertus, juridinis asmuo, išvengdamas sumokėti apibrėžtą sumą mokesčių į valstybės biudžetą, įgavo pranašumą prieš kitas, sąžiningai mokesčius mokančias įmones ir taip gavo nematerialinės naudos. Konstatuotina, kad UAB „T.“ dėl jos vadovo atliktų neteisėtų veiksmų gavo tiek realios materialinės, tiek nematerialinės naudos, o nuteistasis V. R. veikė bendrovės naudai ir interesais¹⁵.

3. Juridinio asmens kaltė

BK 2 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką. BK 20 straipsnyje įtvirtintą teisinį reguliavimą aiškinant kartu su BK 2 straipsnio 3 dalyje nustatytu reguliavimu konstatuotina, kad juridinis asmuo už fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką atsako tik esant juridinio asmens kaltei. Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė yra išvestinė iš fizinio asmens atsakomybės. Darytina išvada, jog BK nustatytas teisinis reguliavimas nereiškia, kad juridinio asmens kaltumas neturi būti įrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu; įrodyta fizinio asmens, padariusio nusikalstamą veiką, kaltė yra tik prielaida nustatyti juridinio asmens kaltę¹⁶.

„Sprendžiant, ar juridinis asmuo kaltas BK 20 straipsnio 2 dalies prasme, reikia atsižvelgti į kaltininko – fizinio asmens bei jo padarytos nusikalstamos veikos ryšį su juridiniu asmeniu. <...> Nagrinėjant konkrečią bylą juridinio asmens strategija turėtų būti vertinama atsižvelgiant į juridinio asmens veiklos kryptis, tikslus, numatomas perspektyvas ir pan. Teisiškai reikšmingą ryšį tarp fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos ir juridinio asmens padeda atskleisti juridinio asmens veiklą reglamentuojančios norminiai aktai, organizacinė struktūra, veiklos formavimas, įgyvendinimas ir pan. Svarbu tai, ar juridinio asmens savininkas (akcininkai) užtikrino veiksmingą fizinio asmens veiklos kontrolę, ar toleravo atitinkamą veiklą ir kita. Nustatant ryšį tarp fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos ir juridinio asmens, reikia įvertinti, ar fizinio asmens padaryta nusikalstama veika ir jos sukeliama padariniai buvo suinteresuotas juridinio asmens savininkas (akcininkai). Tai, kad juridinio asmens savininkas (akcininkai) nežinojo, neskatino arba nesudarė sąlygų fizinio asmens neteisėtiems veiksams,

- 14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-345/2011.
- 15 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-345/2011; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-175/2011.
- 16 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012.

*yra viena iš aplinkybių, pagal kurias sprendžiama apie juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę. Taigi juridinio asmens savininkas ar pagrindiniai juridinio asmens akcininkai, kurie turi sprendžiamojo balso teisę, fizinio asmens (kurio įgaliojimai nustatyti BK 20 straipsnio 2 dalyje) nusikalstamus veiksmus turi suvokti ir skatinti arba suvokti ir juos toleruoti. Sprendžiant juridinio asmens kaltumo ir baudžiamosios atsakomybės klausimą, toks abipusis ryšys tarp kaltininko – fizinio asmens ir trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens turi būti nustatytas.*¹⁷

Antai baudžiamojoje byloje kasatorius teigė, kad teismai nepagrįstai sutapatino V. R. kaltę su UAB „T.“ kalte, kuri turėjo būti nustatinėjama atskirai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje konstatavo, kad byloje juridinio asmens kaltumas buvo įrodytas įstatymo nustatyta tvarka. Teismai savo išvadas dėl UAB „T.“ kaltės grindė ne prielaidomis, o išsamia bylos duomenų analize, t. y. vadovavosi nuosekliais nuteistųjų parodymais, kuriuos patvirtino kiti bylos duomenys – specialisto išvada ir iš dalies kitų liudytojų parodymai¹⁸.

4. Procesiniai bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų aspektai

4.1. Trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovas

Baudžiamojo proceso kodekso 388 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog juridinio asmens atstovu gali būti juridinio asmens vadovas ar darbuotojas arba advokatas, juridinio asmens įgaliotas būti atstovu procese. *Juridinio asmens atstovu negali būti juridinio asmens vadovas, jeigu jis pats kaip fizinis asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už padarytą nusikalstamą veiką (išskirta aut.).*

Baudžiamojoje byloje Vilniaus apygardos teismas nurodė, kad apeliacinis skundas dėl Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo priimto nuosprendžio, kuriuo juridinis asmuo UAB „K“ nuteistas pagal BK 202 straipsnio 1 dalį, 222 straipsnio 1 dalį, paduotas bendrovės vadovo A. S. Vilniaus apygardos teismas pažymėjo, kad iš bylos dokumentų matyti, jog UAB „K“ direktorius šioje byloje pats turi nuteistojo statusą. Tais atvejais, kai juridinio asmens vadovas pats yra patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, jis pripažintinas netinkamu trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovu ir atstovauti juridiniam asmeniui neturi teisės. Teismas konstatavo, kad atsižvelgiant į tai, jog A. S., būdamas UAB „K“ vadovu, šioje byloje pats turi nuteistojo statusą, negali būti pripažintas tinkamu juridinio asmens UAB „K“ atstovu¹⁹. Analogiškas nuostatas pateikia Lietuvos apeliacinis teismas kitoje baudžiamojoje byloje. Juridinio asmens UAB „R“ atstovu buvo paskirtas šio juridinio asmens vadovas T. S. Teismas konstatavo, kad juridinio asmens vadovas, pagal BPK 388 straipsnio 1 dalies nuostatas, šioje byloje

17 *Ibid.*

18 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-345/2011.

19 Vilniaus apygardos teismo 2012 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-264-303-2012.

negalėjo atstovauti juridiniam asmeniui, traukiamam baudžiamojon atsakomybėn, nes jis pats buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn kaip fizinis asmuo už analogiškas nusikalstamas veikas, padarytas jo vadovaujamo juridinio asmens naudai²⁰.

4.2. Juridiniams asmenims taikomos procesinės prievartos priemonės

Juridiniam asmeniui gali būti taikomos laikinos procesinės prievartos priemonės: laikinas juridinio asmens veiklos sustabdymas; laikinas juridinio asmens veiklos apribojimas. Šios laikinos procesinės prievartos priemonės skiriamos, jeigu trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens veikla gali sukliudyti netrukdomą baudžiamosios bylos procesą, taip pat gali pažeisti ūkininkavimo tvarką, padaryti žalos finansams, gamtai, visuomenės saugumui ir intelektinei nuosavybei (BPK 389 straipsnis). Nurodyti *pagrindai yra alternatyvūs (išskirta aut.)*, todėl pakanka bent vieno iš jų, kad procesinė prievartos priemonė būtų pritaikyta. Taigi šiomis procesinėmis prievartos priemonėmis siekiama užtikrinti netrukdomą baudžiamąjį procesą, užkirsti kelią juridiniam asmeniui pažeisti ūkininkavimo tvarką, padaryti žalos finansams, gamtai, visuomenės saugumui bei intelektinei nuosavybei. Siekiant šių tikslų, *juridinio asmens veikla, apibrėžta tam tikruose steigimosi ar kituose vidaus tvarką reglamentuojančiuose teisės aktuose (išskirta aut.)*, gali būti laikinai apribota arba sustabdyta. Taip pat pažymėtina, kad BPK 11 straipsnyje įtvirtintas proporcingumo principas suponuoja pareigą teismui, priimant kiekvieną sprendimą, susijusį su asmens, taip pat ir juridinio asmens, teisių ir laisvių suvaržymu, kruopščiai tikrinti ir įvertinti, ar toks suvaržymas nebus per griežtas ir neteisėtas²¹.

Juridinio asmens veikla laikinai sustabdyta yra tada, kai juridinis asmuo įpareigojamas laikinai nutraukti visą steigimo dokumentuose numatytą ūkinę, komercinę, finansinę ar profesinę veiklą ir uždaryti visus padalinius.

Antai kooperatinei bendrovei, kuri buvo įtariama padariusi nusikalstamas veikas, numatytas BK 20 straipsnio 2 dalyje, 228 straipsnio 2 dalyje ir 20 straipsnio 2 dalyje, 182 straipsnio 2 dalyje, apylinkės teismo nutartimi buvo paskirta laikina procesinė prievartos priemonė – laikinas juridinio asmens veiklos sustabdymas 6 mėnesiams, įpareigojant bendrovę nutraukti visą steigimo dokumentuose numatytą ūkinę, komercinę, finansinę veiklą. Juridinio asmens – kooperatinės bendrovės – veiklos sustabdymas buvo pratęstas dar trims mėnesiams. Kooperatinės bendrovės atstovas skundu prašė panaikinti skundžiamą nutartį. Teigė, kad teismas visiškai neanalizavo bylos duomenų; nurodė, jog skundžiama nutartis yra formali, nemotyvuota. Apygardos teismas išnagrinėjęs skundą konstatavo, kad teismas pratęsė procesinę prievartos priemonę esant įstatyme numatytiems pagrindams – siekdamas užkirsti kelią ūkininkavimo tvarkos pažeidimams, finansinės žalos atsiradimui, t. y. laikydamasis BPK 389 straipsnyje numatytų nuostatų. Teismo išvados buvo pagrįstos ikiteisminio tyrimo medžiagos duomenimis. Esant pagrįstam įtarimui, jog kooperatinės bendrovės paraiškoje paramai gauti yra įrašyti neteisingi duomenys, atsižvelgiant į tai, jog Nacionalinė mokėjimo agentūra prie

20 Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gegužės 17 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-193/2010.

21 Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 1N-47/2013.

Žemės ūkio ministerijos neatsisakė šiai bendrovei suteikti paramą, o tik pratęsė paramos sutarties rengimui reikalingų papildomų dokumentų pateikimo terminą iki tos datos, iki kurios yra sustabdyta bendrovės veikla, apylinkės teismo išvada, kad tolesnė kooperatinės bendrovės veikla gali pažeisti ūkininkavimo tvarką bei padaryti žalos finansams, buvo pripažinta pagrįsta. Nurodoma, kad įtariamam juridiniam asmeniui taikoma procesinė prievartos priemonė nepažeidžia BPK 11 straipsnyje įtvirtinto proporcingumo principo, taip pat maksimalūs šios priemonės taikymo terminai pažeisti nebuvo²².

Juridinio asmens veikla laikinai apribota yra tada, kai juridiniam asmeniui uždraudžiama užsiimti tam tikra steigimo dokumentuose numatyta veikla ir juridinis asmuo įpareigojamas uždaryti tam tikrą juridinio asmens padalinį. Teismų praktikoje paprastai ši procesinė prievartos priemonė skiriama siekiant uždrausti juridiniam asmeniui, kuriam pareikšti įtarimai ar kaltinimai padarius nusikalstamą veiką, verstis ta steigimo dokumentuose numatyta veikla, kurią vykdant galimai ir buvo padarytos inkriminuojamos nusikalstamos veikos. Pavyzdžiui, Klaipėdos miesto apylinkės teismas 2008 m. gruodžio 5 d. nutartimi laikinai trijų mėnesių laikotarpiui – nuo 2008 m. gruodžio 5 d. iki 2009 m. kovo 5 d. – apribojo UAB ūkinę veiklą, uždraudžiant kraujo komponentų saugojimą ir paskirstymą UAB Klaipėdos mobiliajame punkte. Ikiteisminio tyrimo teisėjas nutartyje nurodė, kad iš Valstybinės akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos rašto matyti, kad UAB turi išduotą įstaigos asmens sveikatos priežiūros licenciją. Tačiau ši licencija suteikė teisę UAB teikti kraujo donorystės paslaugas Kaune bei laboratorinės diagnostikos paslaugas, o UAB licencija vykdyti kraujo donorystės veiklą Klaipėdoje išduota nebuvo. *„Kaip matyti iš byloje esančių duomenų, UAB (duomenys neskelbtini) licencija, suteikianti teisę vykdyti kraujo donorystės veiklą (duomenys neskelbtini), Klaipėdos m., išduota nėra, todėl ši veikla gali būti, kad yra vykdoma neteisėtai.“* Daroma išvada, kad UAB veikloje yra nusikalstamos veikos, numatytos BK 202 straipsnio 1 dalyje, požymių. Teismas nutartyje pažymėjo, kad gali būti, kad trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens UAB veikla pažeidžia ūkininkavimo tvarką. *„nes nuo 2008-04-01 UAB (duomenys neskelbtini) Klaipėdos mobilusis punktas, adresu (duomenys neskelbtini), Klaipėdoje, neturėdamas licencijos kraujo donorystei, vykdydamas dalį šios veiklos – kraujo komponentų saugojimą ir paskirstymą, pažeidžia Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų įstatymo (Žin., 1998, Nr. 109-2995) 45 str. 3 p. nuostatą – teikti tiktas asmens sveikatos priežiūros paslaugas, kurios nurodytos įstaigai išduotoje licencijoje bei Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. kovo 2 d. įsakymu Nr. V-156 (Žin., 2007, Nr. 31-1148) patvirtintų Asmens sveikatos įstaigų licencijavimo taisyklių 50.3 p. nuostatą – užsiimti licencijoje nurodyta veikla tik licencijoje nurodytais adresais, tokiu būdu UAB (duomenys neskelbtini) Klaipėdos mobiliojo punkto vykdoma veikla viršija Sveikatos apsaugos ministro 2006 m. birželio 20 d. įsakymu Nr. V-516 patvirtintų „Kraujo donorystės įstaigų kokybės sistemos standartų ir specifikacijų“ 3 p. nurodytą mobiliųjų punktų veiklą, UAB (duomenys neskelbtini) yra skirtinos procesinės prievartos priemo-*

22 Panevėžio apygardos teismo 2012 m. rugpjūčio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-771-366/2012.

*nės – laikinas ūkinės veiklos apribojimas uždraudžiant kraujo komponentų saugojimą ir paskirstymą UAB (duomenys neskelbtini) Klaipėdos mobiliajame punkte <...>.*²³

Išvados

Juridinio asmens sąvokos, svarbios BK 20 straipsnio prasme, turi būti aiškinamos ne tik sistemiškai tarpusavyje, bet ir kartu su kituose įstatymuose įtvirtintomis nuostatomis, reguliuojančiomis juridinio asmens steigimą, likvidavimą, pertvarkymą, teisių ir pareigų įgyvendinimą ir kt.

BK 20 straipsnio 2 dalyje nustatyti fizinio asmens specifiniai požymiai – *vadovaujančias pareigos juridiniame asmenyje ir teisė arba atstovauti juridiniam asmeniui, arba priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba kontroliuoti juridinio asmens veiklą* – yra viena iš privalomų sąlygų norint patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn.

Konstatuojant juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygą – *„nusikalstamos veikos padarymas individualiai ar juridinio asmens vardu ir juridinio asmens naudai arba jo interesais“* – turi būti nustatyta, kad iš nusikalstamos fizinio asmens veikos juridinis asmuo turi (turės) naudos ir tą naudą pripažįsta arba juridinis asmuo suinteresuotas tokia veika ir jos sukuriama padariniais. Juridinio asmens nauda ar interesas yra alternatyvios jo atsakomybės sąlygos. „Intereso“ sąvoka platesnė nei „naudos“ sąvoka ir gali apimti pastarąją.

Juridinio asmens kaltumas turi būti įrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Įrodyta fizinio asmens, padariusio nusikalstamą veiką, kaltė yra tik prielaida juridinio asmens kaltės nustatymui.

Juridinio asmens atstovu baudžiamajame procese negali būti juridinio asmens vadovas, jeigu jis pats kaip fizinis asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už padarytą nusikalstamą veiką.

BPK 389 straipsnyje nurodyti laikinų procesinių prievartos priemonių pagrindai yra alternatyvūs. BPK 11 straipsnyje įtvirtintas proporcingumo principas suponuoja pareigą teismui, priimant kiekvieną sprendimą, susijusį su juridinio asmens teisių ir laisvių suvaržymu, kruopščiai tikrinti ir įvertinti, ar toks suvaržymas nebus per griežtas ir neiteisėtas.

Literatūra

Ažubalytė, R.; Jurgaitis, R.; Zajančkauskienė, J. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-270-361/2008.

23 Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-270-361/2008.

- Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-47/2013.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gegužės 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-193/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-269/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-355/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-479/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-575/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-582/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-581/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-175/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-345/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-345/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012.
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741 (aktuali redakcija).
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37 (aktuali redakcija).
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262 (aktuali redakcija).
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 69-2798.
- Panevėžio apygardos teismo 2012 m. rugpjūčio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-771-366/2012.
- Vilniaus apygardos teismo 2012 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-264-303-2012.
- Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2011 m. vasario 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-175-865/2011.

Anotacija. Darbe pateikiami kai kurie 2008–2013 m. kasacinės, apeliacinės bei pirmosios instancijos teismų praktikos pavyzdžiai baudžiamosiose bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų. Nurodomi aktualūs teisminės praktikos atvejai, aiškinantys juridinio asmens patraukimo baudžiamajon atsakomybėn pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 2 dalį sąlygas. Akcentuojamas juridinio asmens kaltės nustatymas ir aptariami probleminiai procesiniai baudžiamųjų bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų aspektai: traukiamo baudžiamajon atsakomybėn juridinio asmens atstovavimas bei laikinų procesinių prievartos priemonių taikymas.

Reikšminiai žodžiai: juridinis asmuo, baudžiamoji atsakomybė, kaltė, atstovavimas, procesinės prievartos priemonės.

ACTUAL ISSUES ON JUDICIAL PRACTICE IN CRIMINAL
PROCEEDINGS IN RESPECT OF OFFENCES COMMITTED
BY LEGAL PERSONS

Jolanta Zajančauskienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article focuses on some examples of appeal and cassation instance courts' judicial practice (2008-2013) in criminal proceedings in respect of offences committed by legal persons. In the beginning, actual judicial practices that can help in explaining the conditions for prosecution of a legal person under the Article 2 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania are presented. Further, the accents on defining the legal person's foul (mea culpa) are described. In the end of the article, there are some problematic issues in the criminal proceedings in respect of offences committed by legal persons discussed, i.e. representation of a legal person who is prosecuted and application of temporary procedural coercive measures.*

Keywords: *legal person, criminal liability, fault, representation, procedural coercive measures.*

Jolanta Zajančauskienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso instituto docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: specifinės baudžiamojo proceso rūšys, pažeidžiami asmenys baudžiamajame procese.

Jolanta Zajančauskienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Institute of Criminal Law and Procedure, Assoc. Professor. Research interests: special forms of criminal proceedings, vulnerable persons in criminal procedure.